

УДК 347.168

Соломія Васи́лів

Національний університет «Львівська політехніка»,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
к. ю. н., доцент
solomia.s.vasyliv@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4911-3949>

Іванна Добрянська

Національний університет «Львівська політехніка»,
студентка денної форми навчання другого
(бакалаврського рівня) спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
ivanna.dobrianska.pv.2022@lpnu.ua

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

<http://doi.org/10.23939/law2023.40.437>

© Васи́лів С., Добрянська І., 2023

Стаття присвячена поняттю та правовому регулюванню інституту медіації в Україні. Автори зауважують, що сьогодні медіація є одними з найефективніших способів вирішення конфліктів, адже саме рішення, прийняті за результатами переговорів чи взаємної згоди сторін, відображають справжні інтереси сторін. Сучасна медіація є одним з методів позасудового неформального врегулювання спорів, таких як арбітраж, примирення, третейські суди, експертна оцінка. Медіація може бути застосована як у сімейних спорах, так і у спорах між великими корпораціями чи міжнародних спорах як не лише альтернативний метод вирішення конфліктів, але як найбільш ефективний.

Автори, аналізуючи поняття медіації, вказують, що національне законодавство містить визначення поняття медіації у Законі України «Про медіацію».

Автори зазначають, що незважаючи на певні відмінності у дефініціях, для поняття медіації визначальними є такі характерні ознаки: залучення третьої незацікавленої, незалежної особи, яка сприяє досягненню консенсусу між конфліктуючими сторонами; добровільність участі у процесі медіації; конфіденційність процедури врегулювання спору. Також до характерних рис медіації належить її несудовий характер.

У статті автори зауважують, що прийняття Закону України «Про медіацію» має свої позитивні наслідки, а саме: підвищення поінформованості населення про медіацію як спосіб вирішення конфліктів шляхом переговорів; підвищення довіри до такого позасудового способу врегулювання спору, завдяки правовій визначеності процедури медіації, правового статусу медіатора, прав та обов'язків учасників процедури медіації, окреслення основних засад (принципів) її проведення; легалізація професії медіатора та відповідного виду діяльності; визначення статусу медіатора у взаємодії із судами, органами влади у питаннях процедури медіації; недопущення допиту медіатора як свідка щодо відомостей, які стали йому відомі під час участі у процедурі медіації.

Законодавче регулювання процедур медіації, на думку авторів, створює умови для більш активного застосування цього способу врегулювання конфліктів (спорів) та їх вирішення.

Ключові слова: медіація; учасники медіації; медіатор; альтернативне вирішення спорів.

Постановка проблеми. Спори є невід'ємною частиною людської взаємодії, а тому сьогодні питанню ефективного вирішення спорів присвячується значна увага. Зацікавленість у зменшенні фінансових та часових витрат під час вирішення спорів призвела до пошуку альтернативних, більш ефективних та гнучких, аніж арбітраж та судові процеси, способів врегулювання спору між сторонами. Водночас все більше уваги надається медіації як одному з альтернативних способів вирішення спорів.

Медіація є менш формалізованим та більш гнучким способом досягнення консенсусу та подолання культурних, психологічних бар'єрів, ефективним способом економії часових та фінансових ресурсів, а також способом встановлення комунікації, відновлення відносин, збереження конфіденційності та прийняття рішень, прийнятних для обох сторін.

Провідне місце у вивченні процедури медіації займає питання юридичного супроводу медіації. З прийняттям Закону України «Про медіацію» питання правового регулювання процедур медіації набуло особливої актуальності.

Аналіз дослідження проблеми. Особливості медіації досліджувались у працях багатьох науковців, серед яких Н. Бондаренко-Зелінська, Г. Єрьоменко, І. О. Переверзев, К. Канішева, Л. Момот, Ю. Притика, Д. Проценко, Ю. Сліпченко, Г. Ульянова та інші.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей функціонування інституту медіації в Україні та його правовому регулюванню.

Виклад основного матеріалу. Одними з найефективніших способів вирішення конфліктів є договір між сторонами або переговори сторін конфлікту, адже саме рішення, прийняті за результатами переговорів чи взаємної згоди сторін, відображають справжні інтереси сторін. Прикладом такого способу є переговори сторін або медіація, де залучається третя особа, яка допомагає сторонам почути одне одного у прийнятті рішення, яке би задовольняло всіх конфліктуючих сторін [1].

Сучасна медіація є одним з методів позасудового неформального врегулювання спорів, таких як арбітраж, примирення, третейські суди, експертна оцінка. Сукупність цих методів була названа методами альтернативного вирішення спорів (ADR – англomовній літературі). І все ж медіація є основним методом альтернативного вирішення спорів, оскільки становить найбільш яскраву і широко поширену альтернативу судам [2, с. 7]. Так, медіація може бути застосована як у сімейних спорах, так і у спорах між великими корпораціями чи міжнародних спорах як не лише альтернативний метод вирішення конфліктів, але як найбільш ефективний.

Єдиного нормативно визначеного поняття медіації немає. Так, відповідно до статті 3 Директиви Європейського парламенту і Ради Європи 2008/52/EC про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських справах, медіацією є структурований процес, незалежно від його назви, у якому дві чи більше сторони спору намагаються самостійно і на добровільній основі досягнути домовленості про врегулювання свого спору за допомогою медіатора. Цей процес може бути ініційований сторонами або здійснюватись за пропозицією чи розпорядженням суду, або бути передбачений законодавством держави-учасниці [3].

Національне законодавство містить визначення поняття медіації у Законі України «Про медіацію». Зокрема, у статті 1 цього Закону медіація визначається як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [4].

Так, відповідно до норм Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) нормотворець ототожнює такі поняття, як медіація та посередництво і визначає їх таким способом:

посередництво (медіація) – метод розв’язання конфліктів/спорів, за допомогою якого дві або більше сторін конфлікту/спору намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника/медіатора досягти згоди для його розв’язання [5].

Вартує на увагу визначення поняття медіації, надане Українським центром медіації як методу вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким способом, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби всіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи арбітражного процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них [6]. Регулювання цього напрямку альтернативного вирішення спорів є важливою складовою частиною для розвантаження судової системи.

Підсумовуючи вищеподане, можна дійти висновку, що незважаючи на певні відмінності у дефініціях, для поняття медіації визначальними є такі характерні ознаки:

залучення третьої незацікавленої, незалежної особи, яка сприяє досягненню консенсусу між конфліктуючими сторонами;

добровільність участі у процесі медіації;

конфіденційність процедури врегулювання спору.

Також до характерних рис медіації можна віднести її несудовий характер. Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Проте для медіації не характерні ознаки судового процесу, наприклад змагальність.

Під час визначення поняття медіації, на нашу думку, треба наголосити на потребі врахування інтересів обох сторін під час вирішення конфлікту, адже на відміну від судового рішення, медіація передбачає можливість досягнення консенсусу, який буде задовольняти обидві сторони спору.

Інститут медіації в Україні був поширений майже тридцять років тому, але законодавче визначення та порядок проведення процедури медіації були окреслені лише 16 листопада 2021 року із прийняттям Закону України «Про медіацію». Прийняття Закону України «Про медіацію» має важливе значення для її розвитку як інституту сучасного права, хоча відсутність законодавчого закріплення медіації протягом тривалого часу не була перешкодою для проведення медіації як різновиду переговорів [4].

Водночас прийняття цього Закону має свої позитивні наслідки:

підвищення поінформованості населення про медіацію як спосіб вирішення конфліктів шляхом переговорів;

підвищення довіри до такого позасудового способу врегулювання спору, завдяки правовій визначеності процедури медіації, правового статусу медіатора, прав та обов’язків учасників процедури медіації, окреслення основних засад (принципів) її проведення;

легалізація професії медіатора та відповідного виду діяльності;

визначення статусу медіатора у взаємодії з судами, органами влади у питаннях процедури медіації;

недопущення допиту медіатора як свідка щодо відомостей, які стали йому відомі під час участі у процедурі медіації;

дотримання Україною зобов’язань за Конвенцією ООН «Про міжнародні угоди, досягнуті за результатами медіації» (Сінгапурська конвенція з медіації) [7].

Оскільки Законом фактично унормовується те, що вже багато років функціонує, перед законодавцем постало досить складне завдання – віднайти баланс у правовому регулюванні, який би сприяв надалі розвитку медіації завдяки правовій визначеності [8, с. 31–33].

Важливе значення в контексті євроінтеграції для національного інституту медіації має законодавство, що регулює медіацію на території Європейського Союзу, з огляду на взяті Україною зобов’язання щодо гармонізації національного законодавства.

Регулювання медіації відбувається на рівні Ради Європи та Європейського Союзу. Більша частина норм, що регулюють медіацію, мають рекомендаційний характер. Так, для прикладу,

Україна з 2006 року ратифікувала Європейську конвенцію про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р., якою передбачено, що для недопущення чи розв'язання спорів або для уникнення розгляду судовим органом справи, яка стосується дітей, Сторони сприяють здійсненню посередництва чи інших способів розв'язання спорів та використанню їх для досягнення угоди у відповідних випадках, визначених Сторонами [9].

Важливу роль для розвитку медіації в Україні відіграла ратифікована Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку. Треба зауважити, що в Угоді вживається термін «посередництво», а не медіація, а як було з'ясовано нами раніше, поняття «посередництво» є дещо ширшим, аніж поняття медіації, проте, вважаємо, що норми, передбачені в Угоді, можуть бути в подальшому застосовані і для вдосконалення регулювання інституту медіації.

Треба зауважити, що законодавство Європейського Союзу є досить обширним та має галузевий характер, тобто передбачено особливості проведення процедури медіації залежно від сфери її застосування. Ще однією особливістю регулювання процедури медіації в Європейському Союзі є рекомендаційний характер норм, що дозволяє встановлювати процедуру медіації і водночас забезпечує гнучкість проведення процедури залежно від ситуації.

Висновки. Медіація виникла як запит на потреби суспільства в ефективному вирішенні результатів спору, проте незважаючи на те, що медіація застосовувалась у багатьох державах, особливості регулювання інституту медіації відрізняються, що зумовлено природою спорів, особливостями національного законодавства, специфікою правової системи та національними особливостями. Законодавче регулювання процедур медіації створює умови для більш активного застосування цього способу врегулювання конфліктів (спорів) та їх вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tkemaladze S. Mediation in Georgia: from tradition to modernity. (2017). Retrieved from: https://www.undp.org/content/dam/georgia/docs/publications/DG/UNDP_GE_DG_mediation_eng.pdf
2. Кисельова Т. (2010). Як все починалося: історія зародження і розвитку медіації. Про медіацію або як швидко вирішити конфлікт без звернення до суду. Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес-Школі. 13 с. Retrieved from: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010
3. Directive 2008/52/EC Of The European Parliament and Of The Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. Official Journal of the European Union. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008>
4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) Наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>
6. Про альтернативне вирішення спорів. Український центр медіації. Retrieved from: <https://ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/pro-alternatyvne-vyrishennia-sporiv>
7. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. Retrieved from: http://www.uncitral.org/pdf/english/commissionssessions/51stsession/Annex_I
8. Адвокат та медіація (2022). X. ФАКТОР-МЕДІА. 112 с.
9. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135

REFERENCES

1. Tkemaladze S. (2017). *Mediation in Georgia: from tradition to modernity*. Retrieved from: https://www.undp.org/content/dam/georgia/docs/publications/DG/UNDP_GE_DG_mediation_eng.pdf. (accessed 23.09.2023). [In English].
2. Kyselova T. (2010). *Yak vse pochynalosia: istoriia zarozhennia i rozvytku mediatsii. Pro mediatsiiu abo yak shvydko vyrishyty konflikt bez zvernennia do sudu*. [How it all began: the history of the origin and

development of mediation. About mediation or how to quickly resolve a conflict without going to court]. *Ukrainskyi Tsentri Mediatcii pry Kyievo-Mohylianskii Biznes-Shkoli*. 13 p. Retrieved from: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010 (accessed 23.09.2023). [In Ukrainian].

3. *Directive 2008/52/EC Of The European Parliament and Of The Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters*. Official Journal of the European Union. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008> (accessed 23.09.2023). [In English].

4. *Pro mediatciiu: Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 r. No. 1875-IX*. [On mediation: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (accessed 23.09.2023). [In Ukrainian].

5. *Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsialnoi posluhy poserednytstva (mediatcii) Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 17.08.2016 r. No. 892* [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine on approval of the State Standard of Social Mediation Services]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (accessed 23.09.2023). [In Ukrainian].

6. *Pro alternatyvne vyrishennia sporiv. Ukrainskyi tsentr mediatcii* [About alternative dispute resolution. Ukrainian Mediation Center]. Retrieved from: <https://ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/pro-alternatyvne-vyrishennia-sporiv> (accessed 23.09.2023). [In Ukrainian].

7. *United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*. Retrieved from: http://www.uncitral.org/pdf/english/commissionsessions/51stsession/Annex_I.pdf (accessed 23.09.2023). [In English].

8. *Advokat ta mediatciiia (2022)*. [Lawyer and mediation]. Kh. FAKTOR-MEDIA. 112 p. [In Ukrainian].

9. *Ievropeiska konventsiiia pro zdiisnennia prav ditei vid 25.01.1996 r.* [European Convention on the Implementation of Children's Rights dated January 25, 1996]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (accessed 23.09.2023). [In Ukrainian].

Дата надходження: 10.11.2023 р.

Solomia Vasyliiv

Lviv Polytechnic National University,
Docent of the Department of
Civil Law and Process Educational Scientific
Institute of Law, Psychology and Innovative Education
Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), docent
solomia.s.vasyliiv@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4911-3949>

Ivanna Dobrianska

Lviv Polytechnic National University,
Student of second (bachelor's) level
specialty 081 Law
Institute of Law, Psychology and Innovative Education
ivanna.dobrianska.pv.2022@lpnu.ua

CONCEPTS AND FUNDAMENTALS OF LEGAL REGULATION OF MEDIATION INSTITUTE: UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERIENCE

The article is devoted to the concept and legal regulation of the institution of mediation in Ukraine. The authors note that today mediation is one of the most effective ways to resolve conflicts, because the decision made as a result of negotiations or mutual agreement of the parties reflects the true interests of the parties. Modern mediation is one of the methods of out-of-court informal settlement of disputes, such as arbitration, conciliation, arbitration courts, expert evaluation. Mediation can be used

both in family disputes and in disputes between large corporations or international disputes as not only an alternative method of conflict resolution, but as the most effective one.

The authors, analyzing the concept of mediation, point out that the National legislation contains the definition of the concept of mediation in the Law of Ukraine «On Mediation».

The authors note that despite certain differences in definitions, the following characteristic features are decisive for the concept of mediation: the involvement of a third, disinterested, independent person who helps to reach a consensus between the conflicting parties; voluntary participation in the mediation process; confidentiality of the dispute settlement procedure. Also, its non-judicial character is one of the characteristic features of mediation.

In the article, the authors note that the adoption of the Law of Ukraine «On Mediation» has its positive consequences, namely: increasing public awareness of mediation as a way of resolving conflicts through negotiations; increasing trust in such an out-of-court method of dispute settlement, thanks to the legal certainty of the mediation procedure, the legal status of the mediator, the rights and obligations of the participants in the mediation procedure, and the outline of the main principles (principles) of its conduct; legalization of the profession of mediator and the corresponding type of activity; determining the mediator's status in interaction with courts, authorities in matters of the mediation procedure; not allowing the mediator to be questioned as a witness regarding the information that became known to him during the participation in the mediation procedure.

Legislative regulation of mediation procedures, according to the authors, creates conditions for more active use of this method of conflict (dispute) settlement and their resolution.

Keywords: mediation; mediation participants; mediator; alternative dispute resolution.